

phorum positio dicentium, quod ex hoc quod Deus se ipsum intelligit, fluit ab ipso de necessitate talis rerum dispositio, quasi non suo arbitrio limitet singula, & universa disponat, sicut fides catholica profiteretur. Sciendum tamen, quod quamvis divinus intellectus, ad certos effectus non coarctetur, ipse tamen sibi statuit determinatos effectus, quos per suam sapientiam ordinate producat, sicut Sap. xli. 21. dicitur: *Omnia in numero, pondere, & mensura disposuisti, Domine.*

CAPUT XXVII.

Quod divina voluntas ad determinatos effectus non coarctatur.

EX his etiam ostendi potest quod nec ejus voluntas, per quam agit, ad determinatos effectus necessitatem habet.

1. Voluntatem enim suo subjecto proportionatam esse oportet. Objectum autem voluntatis est bonum intellectum, ut patet ex supradictis Lib. I. cap. lxxxi. Voluntas igitur ad quælibet se nata est extendere, quæ ei intellectus sub boni ratione proponere potest. Si igitur divinus intellectus ad certos effectus non coarctetur, ut ostensum est cap. xxv. relinquatur quod nec divina voluntas determinatos effectus de necessitate producat.

2. Præterea. Nihil agens per voluntatem producat aliquid non volendo. Ostensum est autem supra Lib. I. cap. lxxxv. quod Deus erga alia a se, nihil vult ex necessitate absoluta. Non igitur ex necessitate divinæ voluntatis aliqui effectus procedunt, sed ex ejus libera dispositione.

CAPUT XXVIII.

Qualiter in rerum productione debitum justitiæ invenitur.

Ostendere autem ex prædictis oportet quod Deus non necessitate operatus est in rerum creatione, quasi ex debito justitiæ res in esse produxerit.

1. Justitia enim secundum Philosophum in V. Ethic. cap. 111. ad alterum est, cui debitum reddit. Nihil autem universali rerum productioni præsupponitur, cui aliquid debeatur. Ipsa igitur universalis rerum productio ex debito justitiæ provenire non potuit.

2. Item. Quum justitiæ actus sit reddere unicuique quod suum est, actum justitiæ præcedit actus quo aliquid alicujus suum efficitur, sicut in rebus humanis patet: aliquis enim laborando meretur suum effici quod retributor per actum justitiæ sibi reddit. Ille igitur actus quo primo aliquid suum alicujus efficitur, non potest esse actus justitiæ. Sed per creationem res creata primo incipit aliquid suum habere. Non igitur creatio ex debito justitiæ procedit.

3. Præterea. Nullus debet aliquid alteri nisi per hoc quod aliquo modo dependet ab ipso, vel aliquid accipit ab eo, vel ab altero, ratione cujus alteri debet: sic enim filius est debitor patri, quia accipit esse ab eo; dominus ministro, quia ab eo accipit famulatum quo indiget; omnis homo proximo, propter Deum, à quo bona cuncta suscepimus. Sed Deus à nullo dependet, nec indiget aliquo quod ab altero suscipiat, ut ex supradictis Lib. I. cap. xlii. & ult. manifeste apparet. Deus igitur non produxit res in esse ex aliquo justitiæ debito.

4. Amplius. In quolibet genere, quod propter

se est, est prius eo quod propter aliud. Illud igitur quod est primum simpliciter inter omnes causas, est causa propter se ipsum tantum. Quod autem agit ex debito justitiæ, non agit propter se ipsum tantum; agit enim propter illud cui debet. Deus igitur, quum sit prima causa, & primum agens, res in esse produxit non ex debito justitiæ.

Hinc est quod ad Rom. xi. 35. dicitur: *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: & Job xli. 2. Quis ante dedit michi, ut reddam ei? Omnia quæ sub celo sunt, mea sunt.*

Per hoc autem excluditur quorundam error, & probare nientium, quod Deus non potest facere nisi quod facit, quia non potest facere, nisi quod debet: non enim ex debito justitiæ res operatur, ut ostensum est.

5. Licet autem universalem rerum productionem nihil creatum præcedat, cui aliquid debitum esse possit, præcedit tamen aliquid increatum, quod est creationis principium. Quod quidem dupliciter considerari potest. Ipsa enim divina bonitas præcedit ut finis, & primum motivum ad creandum, secundum Augustinum, qui dicit, de verb. Apost. serm. xlii. *Quia Deus bonus est, sumas.* Scientia autem ejus, & voluntas præcedunt sicut ea quibus res in esse producuntur. Si igitur ipsam divinam bonitatem absolute consideremus, nullum debitum in creatione rerum invenimus. Dicitur enim uno modo aliquid alicui debitum, ex ordine alterius ad ipsum, quod scilicet in ipsum debet referre quod ab ipso accipit; sicut debitum est benefactori quod ei de beneficiis gratia agantur, in quantum ille qui accipit beneficium, hoc ei debet. Hic tamen modus debiti in rerum creatione locum non habet, quum non sit aliquid præexistens cui posset comperere aliquid Deo debere, nec aliquid ejus beneficium præexistat. Alio modo dicitur aliquid alicui debitum secundum se: hoc enim est ex necessitate alieni debitum quod ad ejus perfectionem requiritur; sicut homini debitum est habere manus, vel virtutem, quia sine his perfectus esse non potest. Divina autem bonitas nullo exteriori indiget ad sui perfectionem: Non est igitur per modum necessitatis ei debita creaturarum productio.

6. Adhuc. Deus voluntate sua res in esse produxit, ut supra cap. xiv. ostensum est. Non est autem necessarium, si Deus suam bonitatem vult esse, quod velit alia a se produci: hujus enim conditionalis antecedens est necessarium, non autem consequens: ostensum est enim in primo Libro cap. lxxx. quod Deus ex necessitate vult suam bonitatem esse, non autem ex necessitate vult alia. Igitur non ex necessitate debetur divinæ bonitati creaturarum productio.

7. Amplius. Ostensum est cap. xxiii. xxvi. xxvii. quod Deus produxit res in esse non ex necessitate naturæ, neque ex necessitate scientiæ, neque ex necessitate voluntatis, neque justitiæ. Nullo igitur modo necessitatis, divinæ bonitati est debitum quod res in esse producantur.

Potest tamen dici esse sibi debitum per modum cujusdam condecientiæ. Justitia autem proprie dicta debitum necessitatis requirit: quod enim ex justitia alicui redditur, ex necessitate juris ei debetur. Sicut igitur creaturarum productio non potest dici fuisse ex debito justitiæ, quia Deus creaturæ sit debitor; ita nec ex tali debito justitiæ, quo suæ bonitati sit debitor, si justitia proprie accipiatur. Large tamen justitia accepta potest dici in creatione rerum justitia, in quantum divinam condecet bonitatem.

Si vero divinam dispositionem consideremus, quomodo Deus disposuit suo intellectu, & voluntate res in esse producere, sic rerum productio ex necessitate divinæ dispositionis procedit. Non enim potest esse quod Deus aliquid se facturum disposuerit quod postmodum ipse non faciat; alias ejus dispositio vel esset mutabilis, vel infirma. Ejus igitur dispositioni ex necessitate debetur quod impleatur. Sed tamen hoc debitum non sufficit ad rationem justitiæ proprie dictæ in rerum creatione: in qua considerari non potest nisi actio Dei creatantis. Ejusdem autem ad se ipsum non est justitia proprie dicta, ut patet per Philosophum in V. Ethicor. cap. 111. Non igitur proprie dici potest, quod Deus ex debito justitiæ res in esse produxit ea ratione, quia per scientiam, & voluntatem se disposuit producatum.

CAPUT XXIX.

Qualiter in productione alicujus creature potest debitum justitiæ inveniri in comparatione posterioris ad priorem.

SI autem alicujus creature productio consideretur, poterit ibi debitum justitiæ inveniri ex comparatione posterioris creaturæ ad priorem. Dico autem priorem non solum tempore, sed natura. Sic igitur in primis divinis effectibus producendis debitum non invenitur, in posteriorum vero productione invenitur debitum, ordine tamen diverso: nam si illa quæ sunt priora naturaliter, sint etiam priora in esse, posteriora ex prioribus debitum trahunt: debitum enim est ut positis causis, habeant actiones per quas producant effectus. Si vero quæ sunt priora naturaliter sint posteriora in esse, tunc è converso priora debitum trahunt à posterioribus; sicut medicinam debitum est præcedere ad hoc quod sanitas consequatur. Utrobique autem hoc commune existit quod debitum, sive necessitas sumitur ab eo quod est prius natura, circa id quod est natura posterior. Necessitas autem quæ est à posteriori in esse, licet sit prius natura, non est absoluta necessitas, sed conditionalis; ut si hoc debet fieri, necesse est hoc prius esse.

Secundum igitur hanc necessitatem in creaturarum productione debitum invenitur tripliciter.

Primo modo, ut sumatur conditionatum debitum à tota rerum universitate ad quamlibet ejus partem, quæ ad perfectionem requiritur universi: si enim tale universum fieri Deus voluit, debitum fuit ut Solem, & aquam faceret, & hujusmodi, sine quibus universum esse non potest.

Secundo, ut sumatur conditionis debitum ex una creatura ad aliam; ut si animalia, & plantas Deus esse voluit, debitum fuit ut celestia corpora faceret hic, ex quibus conservantur; & si hominem esse voluit, oportuit facere plantas, & animalia, & alia hujusmodi, quibus homo indiget ad esse perfectum; quamvis hæc, & illa Deus ex mera fecerit voluntate.

Tertio, ut in unaquaque creatura sumatur conditionale debitum ex suis partibus, & proprietatibus, & accidentibus ex quibus dependet creatura quantum ad esse, vel quantum ad aliquam sui perfectionem; sicut supposito quod Deus hominem facere velle, debitum ex hac suppositione fuit ut animam, & corpus in eo conjungeret, & sensus, & alia hujusmodi adjectiva tam in rînsca, quam extrinseca ei præberet: in quibus omnibus, si recte attenditur, Deus creaturæ debitor non dicitur, sed suæ dispositioni implendæ.

Invenitur autem & alius necessitatis modus in rerum natura, secundum quod aliquid dicitur necessarium absolute: quæ quidem necessitas dependet ex causis prioribus in esse, sicut ex principiis essentialibus, & ex causis efficientibus, sive moventibus. Sed iste modus necessitatis in prima rerum creatione locum habere non potest quantum ad causas efficientes: ibi enim solus Deus causa efficiens fuit, cujus est solius create, ut supra cap. xxi. ostensum est. Ipse autem non ex necessitate naturæ, sed voluntate operatur, creando, ut supra cap. xxiii. ostensum est. Ea vero quæ voluntate fiunt, necessitatem habere non possunt, nisi ex sola finis suppositione, secundum quam debitum est fini, ut ea sint per quæ pervenitur ad finem. Sed quantum ad causas formales, vel materiales nihil prohibet etiam in prima rerum creatione necessitatem absolutam inveniri: ex hoc enim quod aliqua corpora ex elementis fuerint composita, necessarium fuit ea calida, aut frigida esse; & ex hoc quod aliqua superficies producta est triangularis figuræ, necessarium fuit quod tres angulos æquales duobus rectis haberet. Hæc autem necessitas est secundum ordinem effectus ad causam creatam materialem, vel formalem. Unde secundum hanc Deus debitor dici non potest, sed magis in creaturam debitum necessitatis cadit. In rerum autem propagatione, ubi jam creatura efficiens invenitur, potest esse necessitas absoluta à causa efficiente creata; sicut ex motu Solis inferiora corpora necessario immutantur.

Sic igitur ex prædictis debiti rationibus justitia naturalis in rebus invenitur, & quantum ad rerum creationem, & quantum ad earum propagationem; & ideo Deus dicitur justus, & rationabiliter omnia condidisse, & gubernare.

Sic igitur per prædicta excluditur duplex error; eorum scilicet qui divinam potentiam limitantes dicebant, Deum non posse facere nisi quæ facit, quia sic facere debet; & eorum qui dicunt, quod omnia sequuntur simpliciter voluntati, absque aliqua alia ratione, vel quærenda in rebus, vel assignanda.

CAPUT XXX.

Qualiter in rebus creatis esse potest necessitas absoluta.

Licet autem omnia ex Dei voluntate dependant, sicut ex prima causa, quæ in operando necessitatem non habet nisi ex sui propositi suppositione, non tamen propter hoc absoluta necessitas à rebus excluditur, ut sit necessarium nos fieri omnia contingentiæ esse: quod posset alicui videri ex hoc quod à causa sua non de necessitate absoluta fluxerunt, quum soleant in rebus esse contingentes effectus, qui ex causa sua non de necessitate procedunt.

Sunt enim quædam in rebus creatis quæ simpliciter & absolute necesse est esse. Illas enim res simpliciter & absolute necesse est esse in quibus non est possibilitas ad non esse; quædam autem res sicut sunt à Deo in esse productæ ut in earum natura sit potentia ad non esse: quod quidem contingit ex hoc quod materia in eis est in potentia ad aliam formam. Ille igitur res in quibus non est materia, vel si est, non est possibilis ad aliam formam, non habent potentiam ad non esse: eas igitur simpliciter & absolute necesse est esse.

Si autem dicatur, quod ea quæ sunt ex nihilo, quantum est de se, in nihilum tendunt; & sic in omnibus creaturis inest potentia ad non esse: manifestum est, hoc non sequi. Dicuntur enim res crea-

ta à Deo, eo modo in nihilum tendere quo sunt ex nihilo; quod quidem non est nisi secundum potentiam agentis. Sic igitur & rebus creatis non inest potentia ad non esse, sed Creatori inest potentia ut eis det esse, vel eis desinat esse influere; quum non ex necessitate naturæ agat ad rerum productionem, sed ex voluntate, ut cap. xxiiii. ostensum est.

2. Item. Ex quo res creatæ, ex divina voluntate in esse procedunt, oportet eas tales esse, quales Deus eas esse voluit. Per hoc autem quod dicitur, Deum produxisse res per voluntatem, non per necessitatem, non tollitur quin voluerit aliquas res esse quæ de necessitate sint, & aliquas quæ sint contingenter, ad hoc quod sit in rebus diversitas ordinata. Nihil igitur prohibet res quasdam divina voluntate productas, necessarias esse.

3. Adhuc. Ad divinam perfectionem pertinet quod rebus creatis suam similitudinem indiderit, nisi quantum ad illa quæ repugnant ei quod est esse creatum: agentis enim perfecti est producere sibi simile, quantum possibile est. Esse autem necesse simpliciter, non repugnat ad rationem esse creati: nihil enim prohibet aliquid esse necesse quod tamen suæ necessitatis causam habet, sicut conclusiones demonstrationum. Nihil igitur prohibet quasdam res sic esse productas à Deo ut tamen eas esse sit necesse simpliciter; immo hoc divinæ perfectioni attestatur.

4. Amplius. Quanto aliquid magis distat ab eo quod per se ipsum est existens, scilicet Deo, tanto magis propinquum est ad non esse; quanto autem aliquid est propinquius Deo, tanto magis recedit à non esse. Quæ autem jam sunt, propinqua sunt ad non esse, per hoc quod habent potentiam ad non esse. Illa igitur quæ sunt Deo propinquissima, & per hoc à non esse remotissima, talia esse oportet, ad hoc quod sit ordo rerum completus, ut in eis non sit potentia ad non esse. Talia autem sunt necessaria absolute. Sic igitur aliqua creata de necessitate habent esse.

Sciendum est itaque, quod si rerum creaturarum universitas consideretur, prout sunt à primo principio, inveniuntur dependere ex voluntate, non ex necessitate principii, nisi necessitate suppositionis, ut dictum est. Si vero comparentur ad principia proxima, inveniuntur necessitatem habere absolutam; nihil enim prohibet aliqua principia non ex necessitate produci; quibus tamen positis, de necessitate sequitur talis effectus; sicut mors animalis hujus necessitatem absolutam habet propter hoc quod jam ex contrariis est compositum, quamvis ipsum ex contrariis componi, non fuisset necessarium absolute. Similiter autem quod tales rerum naturæ à Deo producerentur, voluntarium fuit: quod autem eis sic statutis aliquid proveniat, vel existat, absolutam necessitatem habet. Diversimode autem ex diversis causis necessitas in rebus creatis est. Nam quia sine suis essentialibus principii, quæ sunt materia, & forma, res esse non potest (quod ex ratione principiorum essentialium rei competit) absolutam necessitatem in omnibus necesse est habere.

Ex his autem principii, secundum quod sunt essendi principia, tripliciter sumitur necessitas absoluta in rebus.

Uno quidem modo per ordinem ad esse ejus cuius sunt: & quia materia, secundum id quod est, est ens in potentia; quod autem potest esse, potest etiam & non esse; ex ordine materiæ necessario res

(1) Al. non sequitur. (2) Al. & animal.

aliquæ corruptibiles existunt, sicut animal, quod ex contrariis compositum est, quia ejus materia contrariorum est susceptiva. Forma autem secundum id quod est actus, est, & per eam res actu existunt: unde ex ipsa provenit necessitas ad esse in quibusdam. Quod contingit, vel quia res illæ sunt formæ non in materia, & sic non est in eis potentia ad non esse, sed per suam formam semper sunt in virtute essendi, sicut est in substantiis separatis: vel quia formæ rerum sua perfectione adæquant totam potentiam materiæ, ut sic non remaneat potentia ad aliam formam, nec per consequens ad non esse, sicut est in corporibus celestibus. In quibus vero forma non complet totam materiæ potentiam, remanet adhuc materia in potentia ad aliam formam; & ideo non est in eis necessitas essendi; sed virtus essendi (1) consequitur in eis victoriam formæ super materiam, ut patet in elementis, & elementatis: forma enim elementi non attingit materiam secundum totum ejus posse: non enim fit susceptiva formæ elementi unius, nisi per hoc quod subicitur alteri parti contrarietatis: forma vero mixti attingit materiam, secundum quod disponitur per determinatum modum mixtionis. Idem autem subjectum oportet esse contrariorum, & mediorum omnium, quæ sunt ex commixtione extremorum. Unde manifestum est quod omnia quæ vel contrarium habent, vel ex contrariis sunt, corruptibilia sunt; quæ autem hujusmodi non sunt, sempiterna sunt, nisi per accidens corrumpantur; sicut formæ quæ non subsistunt, sed esse earum est per hoc quod insunt materiæ.

Alio modo ex principii essentialibus est in rebus absoluta necessitas per ordinem ad partes materiæ, vel formæ, si contingit hujusmodi principia in aliquibus non simplicia esse; quia enim materia propria hominis est corpus commixtum, & complexio-natum, & organizatum; necessarium est absolute hominem quodlibet elementorum, & humorum, & organorum principium in se habere. Similiter si homo est animal rationale, & mortale, & hæc est natura, vel forma hominis; necessarium est ipsum, (2) animal rationale esse.

Tertio vero est in rebus necessitas absoluta per ordinem principiorum essentialium ad proprietates consequentes materiam, & formam; sicut necesse est terram, quia ex ferro est, duram esse, & hominem disciplinæ perceptibilem esse. Necessitas vero agentis consideratur & quantum ad ipsum agere, & quantum ad effectum consequentem.

Prima autem necessitatis consideratio similis est necessitati accidentis, quam habet ex principii formalibus. Sicut enim alia accidentia ex necessitate principiorum essentialium procedunt, ita & actio ex necessitate formæ, per quam agens est actu: sic enim agit ut actu est. Differenter tamen hoc accidit in actione quæ in ipso agente manet, sicut intelligere, & velle; & in actione quæ in alterum transit, sicut calefacere. Nam in primo genere actionis sequitur ex forma, per quam agens fit in actu, necessitas actionis ipsius: quia ad ejus esse nihil extrinsecum requiritur in quod actio terminetur. Cum enim sensus fuerit factus in actu per speciem sensibilem, necesse est ipsum sentire, & similiter cum intellectus est in actu per speciem intelligibilem. In secundo autem genere actionis sequitur ex forma necessitas actionis quantum ad virtutem agendi; si enim ignis est calidus, necessarium est ipsum habere virtutem

(1) Al. non sequitur. (2) Al. & animal.

tem calefaciendi; tamen non necesse est ipsum calefacere, eo quod ab extrinseco impediti potest. Nec ad propositum differt, utrum agens sit unus tantum ad actionem sufficiens per suam formam, vel oporteat multos agentes ad unam actionem agendam congregari, sicut multi homines ad trahendam navim: nam omnes sunt ut unus agens, qui fit actu per adunationem eorum ad actionem unam.

Necessitas autem quæ est à causa agente, vel movente in effectum, vel moto, non tantum dependet à causa agente, sed etiam à conditione ipsius moti, & recipientis actionem agentis, cui vel nullo modo inest potentia ad recipiendum talis actionis effectum, sicut lanæ, ut ex ea fiat prora; vel est potentia impedita per contraria agentia, vel per contrarias dispositiones inhærentes mobili, aut formas, motore impedito, quo impeditur virtus agentis in agendo, sicut ferrum non liquefit à debili calido. Oportet igitur ad hoc quod sequatur effectus, quod in passo sit potentia ad recipiendum, & in agente sit victoria supra passum, ut possit ipsum transmutare ad contrariam dispositionem. Et si quidem effectus consequens in passum ex victoria agentis supra ipsum, fuerit contrarius naturali dispositioni patientis, erit necessitas violentiæ, sicut cum lapis projicitur sursum; si vero non fuerit contrarius naturali dispositioni ipsius subjecti, non erit necessitas violentiæ, sed ordinis naturalis; sicut est in motu cæli, qui est à primo agente extrinseco, non tamen est contra naturalem dispositionem mobilis, & ideo non est motus violentus, sed naturalis. Similiter est in alteratione corporum inferiorum à corporibus celestibus: nam naturalis inclinatio est in corporibus inferioribus ad recipiendam impressionem corporum superiorum. Sic etiam est in generatione elementorum: nam forma inducenda per generationem, non est contraria primæ materiæ, quæ est generationis subjectum, licet sit contraria formæ abijiciendæ: non enim materia sub forma contraria existens, est generationis subjectum. Ex prædictis igitur patet quod necessitas quæ est in causa agente, in quibusdam dependet ex dispositione agentis tantum; in quibusdam vero ex dispositione agentis, & patientis. Si igitur talis dispositio, secundum quam de necessitate sequitur effectus, fuerit necessaria, & absoluta in agente, & patiente; erit necessitas absoluta in causa agente, sicut in his quæ agunt ex necessitate, & semper. Si autem non fuerit absolute necessaria, sed possibilis removeri; non erit necessitas ex causa agente nisi ex suppositione dispositionis utriusque debitæ ad agendum; sicut in his quæ impediuntur interdum in sua operatione vel propter defectum virtutis, vel propter violentiam alicujus contrarii: unde non agunt semper ex necessitate, sed ut in pluribus.

Ex causa autem finali sequitur in rebus necessitas dupliciter. Uno quidem modo prout est primum in intentione agentis; & quantum ad hoc eodem modo est necessitas ex fine, & ab agente: agens enim intantum agit, in quantum finem intendit tam in naturalibus, quam in voluntariis. In rebus autem naturalibus intentio finis competit agenti secundum suam formam, per quam finis est sibi conveniens: unde oportet quod secundum virtutem formæ tendat res naturalis in finem, sicut grave secundum mensuram gravitatis tendit ad medium. In rebus autem voluntariis tantum voluntas inclinatur ad agendum propter finem quem intendit; licet non semper tantum inclinatur ad agendum hæc vel illa quæ sunt propter finem quem appetit, quando finis non so-

lum per hæc vel illa haberi potest, sed pluribus modis. Alio vero modo est ex fine necessitas, secundum quod est posterius in esse: & hæc necessitas non est absoluta, sed conditionata; sicut dicimus, necesse fore ut terra sit ferrea, si debeat habere serræ opus.

CAPUT XXXI.

Quod non est necessarium creaturas fuisse ab æterno.

EX præmissis autem restat ostendere quod non est necessarium res creatas ab æterno fuisse.

1. Si enim universitatem creaturarum, vel quamcumque unam creaturam necesse est esse, oportet quod necessitatem istam habeat ex se, vel ex alio. Ex se quidem eam habere non potest. Ostensum est enim supra cap. xv. quod omne ens oportet esse à primo ente. Quod autem non habet esse à se, impossibile est quod necessitatem essendi à se habeat; quia quod necesse est esse, impossibile est non esse; & sic quod de se habet quod sit necesse esse, de se habet quod non possit esse non ens; & per consequens quod non sit non ens, & ita quod sit ens. Si autem hæc necessitas creaturæ est ab alio, oportet quod sit ab aliqua causa quæ sit extrinseca: quia quicquid accipitur intrinsecum creaturæ, habet esse ab alio. Causa autem extrinseca est vel efficiens, vel finis. Ex efficiente vero sequitur quod effectum necesse sit esse per hoc quod agentem necesse est agere: per actionem enim agentis effectus à causa efficiente dependet. Si igitur agentem non necesse sit agere ad productionem effectus, nec effectum necesse est esse absolute. Deus autem non agit ex aliqua necessitate ad creaturarum productionem, ut supra cap. xxiiii. ostensum est. Non est igitur absolute necesse creaturam esse necessitate dependente à causa efficiente. Similiter nec necessitate dependente à causa finali. Ea enim quæ sunt ad finem, necessitatem à fine non recipiunt, nisi secundum quod finis sine eis vel non potest esse, sicut conservatio vitæ sine cibo, vel non ita bene esse, sicut iter sine equo. Finis autem divinæ voluntatis, ex qua res in esse processerunt, non potest aliud esse quam sua bonitas, ut in primo Lib. cap. lxxv. ostensum est: quæ quidem à creaturis non dependet nec quantum ad esse, cum sit per se necesse esse, nec quantum ad bene esse, cum sit secundum se perfecta simpliciter, quæ omnia supra cap. xiiii. & xxviii. ostensa sunt. Non est igitur creaturam esse absolute necessarium: nec igitur necessarium est ponere creaturam semper fuisse.

2. Adhuc. Quod est ex voluntate, non est absolute necessarium, nisi forte quando voluntatem hoc velle est necessarium. Deus autem non per necessitatem naturæ, sed per voluntatem producit creaturas in esse, ut probatum est cap. xxiiii. nec necessitate vult creaturas esse, ut in primo Lib. cap. lxxxi. ostensum est. Non igitur est absolute necessarium creaturam esse: neque ergo necessarium est eas semper fuisse.

3. Amplius. Ostensum est supra cap. xiiii. quod Deus non agit aliqua actione quæ sit extra ipsum, quasi ab ipso exiens, & in creaturam terminata, sicut calefactio exit ab igne, & terminatur in ligna; sed ejus velle est ejus agere; & hoc modo sunt res, secundum quod Deus vult eas esse. Sed necessarium non est quod Deus velit creaturam semper fuisse; cum etiam non sit necessarium Deum velle quod creatura sit omnino, ut in primo (Lib. cap. lxxxi.

ostensum est. Non igitur est necessarium quod creatura semper fuerit.

4. Item. Ab agente per voluntatem non procedit aliquid ex necessitate nisi per rationem alicujus debiti. Ex nullo autem debito Deus creaturam producit, si absolute universalis creaturæ productio consideretur, ut supra cap. xxviii. ostensum est. Non igitur ex necessitate Deus creaturam producit: nec igitur necessarium est, si Deus sempiternus sit, quod creaturam ab æterno produxerit.

5. Præterea. Ostensum est supra cap. xxix. quod absoluta necessitas in rebus creatis non est per ordinem ad primum principium, quod per se necesse est esse, scilicet Deum; sed per ordinem ad alias causas, quæ non sunt per se necessariae causæ. Necessitas autem ordinis ad id quod non est per se necesse esse, non cogit aliquid semper fuisse: sequitur enim, si aliquid currit, quod moveatur: non tamen necesse est quod semper motum fuerit, quia ipsum currere non est per se necessarium. Nihil ergo cogit creaturas semper fuisse.

CAPUT XXXII.

Rationes probare voluntium æternitatem mundi ex parte Dei acceptæ.

SED quia multorum positio fuit, quod mundus semper, & ex necessitate fuerit, & hoc demonstrare conati sunt; restat rationes eorum ponere, ut ostendatur, quod non de necessitate concludunt mundi sempiternitatem.

Primo autem ponuntur rationes quæ sumuntur ex parte Dei.

Secundo, quæ sumuntur ex parte creaturæ. (cap. seq.)

Tertio, quæ sumuntur à modo factionis rerum, secundum quem ponuntur de novo incipere esse, cap. xxxiv.

Ex parte autem Dei ad æternitatem mundi ostendam sumuntur rationes hujusmodi.

1. Omne agens quod non semper agit, movetur per se, vel per accidens. Per se quidem, sicut ignis qui non semper comburebat, incipit comburere, vel quia de novo accenditur, vel quia de novo transfertur, ut sit propinquum combustibili. Per accidens autem, sicut motor animalis incipit de novo movere animal, aliquo novo motu facto circa ipsum, vel ex interiori, sicut cum animal expergitur digestionem completa, & incipit moveri; vel ab exteriori, sicut cum de novo veniunt actiones inducentes ad aliquam actionem de novo inchoandam. Deus autem non movetur neque per se, neque per accidens, ut in primo Lib. cap. xlii. probatum est. Deus igitur semper eodem modo agit. Ex sua autem actione res creatæ in esse consistunt. Semper igitur creaturæ fuerunt.

2. Adhuc. Effectus procedit à causa agente per actionem ejus. Sed actio Dei est æterna, alias fieret de potentia agente, actu agens, & oporteret quod reduceretur in actum ab aliquo priori agente actu; quod est impossibile. Ergo res à Deo creatæ ab æterno fuerunt.

3. Amplius. Posita causa sufficienti, necesse est effectum poni: si enim adhuc posita causa non necesse est effectum poni, possibile igitur erit causa posita, effectum esse, & non esse. Consecutio igitur effectus, ad causam erit possibilis tantum. Quod autem est possibile, indiget aliquo quo reducatur in

actum. Oportebit igitur ponere aliquam esse causam, qua fiat, ut effectus reducatur in actum, & sic prima causa non erat sufficiens. Sed Deus est causa sufficiens productionis creaturarum; alias non esset causa, sed magis in potentia se ad causam haberet, aliquo enim addito fieret causa; quod patet esse impossibile. Videtur igitur necessarium, quod cum Deus ab æterno fuerit, creatura etiam fuerit ab æterno.

4. Item. Agens per voluntatem non retardat suum propositum exequi de aliquo faciendo nisi propter aliquid in futurum expectatum, quod nondum adest. Et hoc quandoque est in ipso agente, sicut cum expectatur perfectio virtutis ad agendum, aut sublato alicujus impediens virtutem; quandoque vero est extra agentem, sicut cum expectatur præsentia alicujus coram quo actio fiat; vel saltem cum expectatur præsentia alicujus temporis opportuni, quod nondum adest. Si enim voluntas sit completa, statim potentia exequitur, nisi sit defectus in ipsa; sicut ad imperium voluntatis statim sequitur motus membri; nisi sit defectus potentie motivæ exequentis motum: & per hoc patet quod cum aliquis vult aliquid facere, & non statim fiat, oportet quod vel hoc sit propter defectum potentie, qui expectatur removendus, vel quia voluntas non est completa ad hoc faciendum. Dico autem complementum voluntatis esse, quando vult hoc absolute facere omnibus modis. Voluntas autem incompleta est, quando aliquis non vult facere hoc absolute, sed existente aliqua conditione quæ nondum adest, vel nisi subtracto impedimento quod adest. Constat autem quod quicquid Deus nunc vult quod sit, ab æterno voluit quod sit: non enim novus motus voluntatis ei advenire potest; nec aliquis defectus, vel impedimentum potentie ejus adesse potuit: vel aliquid aliud expectari potuit ad universalis creaturæ productionem, cum nihil aliud sit increatum nisi ipse solus, ut supra (cap. vi. & xv.) ostensum est. Necessarium igitur videtur quod ab æterno creaturam in esse produxerit.

5. Præterea. Agens per intellectum non præeligit unum alteri nisi propter præminentiam unius ad alterum. Sed ubi nulla est differentia, non potest esse præminentia. Ubi igitur nulla est differentia, non fit præelectio unius ad alterum; & propter hoc ab agente ad utrumlibet se habente æqualiter, nulla erit actio, sicut nec à materia: talis enim potentia assimilatur potentie materiae. Non entis autem ad non ens nulla potest esse differentia. Unum igitur non ens non est alteri præeligibile. Sed præter totam creaturarum universitatem nihil est nisi æternitas Dei. In nihilo autem non possunt assignari differentie aliquæ momentorum, ut in uno magis oporteat aliquid fieri quam in alio: similiter nec in æternitate, quæ tota est uniformis, & simpliciter, ut in primo Lib. cap. xv. ostensum est. Relinquitur igitur quod voluntas Dei se æqualiter habet ad producendum creaturam per totam æternitatem. Aut igitur voluntas sua est de hoc quod numquam creatura sub æternitate ejus constituatur, aut quod semper constet. Non est autem voluntas ejus de hoc quod numquam creatura sub ejus esse æterno constituatur, cum pateat creaturas voluntate ejus esse institutas. Relinquitur igitur de necessitate, ut videtur, quod creatura semper fuit.

6. Adhuc. Ea quæ sunt ad finem, necessitatem habent ex fine, & maxime in his quæ voluntate aguntur. Oportet igitur quod sine eodem modo se ha-

habente, ea quæ sunt ad finem, eodem modo se habeant, vel producantur, nisi adveniat nova habitudo eorum ad finem. Finis autem creaturarum ex divina voluntate procedentium, est divina bonitas, quæ sola potest esse divinæ voluntatis finis. Cum igitur divina bonitas in tota æternitate eodem modo se habeat in se, & in comparatione ad divinam voluntatem, videtur quod eodem modo creaturæ in esse producuntur à divina voluntate in tota æternitate: non enim potest dici, quod aliqua nova relatio eis advenerit ad finem, si penitus ponatur non fuisse ante aliquod determinatum tempus, à quo inceperit ponuntur.

7. Adhuc. Cum bonitas divina perfectissima sit, non hoc modo dicitur, quod omnia à Deo processerunt propter bonitatem ejus, ut ei aliquid ex creaturis accresceret; sed quia bonitatis est ut se ipsam communicet, prout possibile est, in quo bonitas manifestatur. Cum autem omnia bonitatem Dei participant inquantum habent esse, secundum quod divinum sunt, magis bonitatem Dei participant: unde & esse perpetuum speciei dicitur divinum esse. Bonitas autem divina infinita est. Ejus igitur est ut se in infinitum communicet, non aliquo determinato tempore tantum. Hoc igitur videtur ad divinam bonitatem pertinere ut creaturæ aliquæ ab æterno fuerint. Hec igitur sunt ex parte Dei acceptæ, per quæ videtur quod creaturæ semper fuerint.

CAPUT XXXIII.

Rationes ex parte creaturarum sumptæ.

Sunt autem & alia ex parte creaturarum acceptæ, quæ idem ostendere videntur.

1. Quæ enim non habent potentiam ad non esse, impossibile est ea non esse. Quædam autem sunt in creaturis in quibus non est potentia ad non esse: non enim potest esse potentia ad non esse nisi in illis quæ habent materiam contrarietati subjectam: potentia enim ad esse, & non esse, est potentia ad privationem, & formam, quorum subjectum est materia: privatio vero semper adiungitur formæ contrariæ, cum impossibile sit materiam esse absque omni forma. Sed quædam creaturæ sunt in quibus non est materia contrarietati subjecta, vel quia omnino non habent materiam, sicut substantiæ intellectuales, ut infra cap. l. ostendetur, vel non habent contrarium, sicut corpora cælestia, quod eorum motus ostendit, qui contrarium non habet. Quasdam igitur creaturas impossibile est non esse: ergo eas necesse est semper esse.

2. Item. Unaqueque res tantum durat in esse, quanta est sua virtus essendi, nisi per accidens, sicut in his quæ violentè corrumpuntur. Sed quædam creaturæ sunt quibus inest virtus essendi non ad aliquod determinatum tempus, sed ad semper essendum, sicut corpora cælestia, & intellectuales substantiæ: incorruptibilia enim sunt, cum contrarium non habeant. Relinquitur igitur quod eis competit semper esse: Quod autem incipit esse, non semper est. Eis ergo non competit ut esse incipiant.

3. Adhuc. Quodcumque aliquid de novo incipit moveri, oportet quod movens, vel motum, vel utrumque aliter se habeat nunc quando est motus, quam prius quando non erat motus: est enim habitudo, vel relatio quædam moventis ad motum, secundum quod est movens actu. Relatio autem nova non incipit sine mutatione utriusque, vel alterius sal-

tem extremorum, Quod autem se aliter habet nunc quam prius, movetur. Ergo oportet ante motum qui de novo incipit, alium motum præcedere in mobili, vel in movente. Oportet igitur quod quilibet motus vel sit æternus, vel habeat alium motum ante se. Motus igitur semper fuit: ergo & mobilia, & sic creaturæ semper fuerunt: Deus enim omnino immobilis est, ut in I. Lib. cap. p. xlii. ostensum est.

4. Præterea. Omne agens quod generat sibi simile, intendit conservare esse perpetuum in specie, quod non potest conservari in individuo. Impossibile est autem naturæ appetitum vanum esse. Oportet igitur quod rerum generabilium species sint perpetuæ.

5. Adhuc. Si tempus est perpetuum, oportet motum esse perpetuum, cum sit numerus motus, & per consequens mobilia esse perpetua, cum motus sit actus mobilis. Sed tempus oportet esse perpetuum: non enim potest intelligi esse tempus quin sit nunc, sicut linea non potest intelligi sine puncto: nunc autem semper est finis præteriti, & principium futuri, hæc enim est definitio ipsius nunc; & sic quodlibet nunc datum habet ante se tempus prius & posterius, & ita nullum potest esse primum, neque ultimum. Relinquitur igitur quod mobilia, quæ sunt substantiæ creatæ, sint ab æterno.

6. Item. Omne oportet vel affirmare, vel negare. Si igitur ad negationem alicujus sequitur ejus positio, oportet illud esse semper. Tempus autem est hujusmodi: nam si tempus non semper fuit, est accipere prius non esse ipsius quam esse; & similiter si non semper sit futurum, oportet quod non esse ejus sit posterius ad esse ejus. Prius autem, & posterius non potest esse secundum durationem, nisi tempus sit: nam numerus prioris, & posterioris tempus est; & sic oportebit tempus fuisse antequam inciperet, & futurum esse postquam desinat. Oportet igitur tempus esse æternum. Tempus autem est accidens, quod sine subjecto esse non potest; subjectum autem ejus non est Deus, qui est supra tempus, cum sit omnino immobilis, ut in I. Lib. cap. xv. probatum est. Relinquitur igitur aliquam substantiam creatam esse æternam.

7. Amplius. Multæ propositiones sic se habent quod qui eas negat, oportet quod eas ponat, sicut qui negat veritatem esse, ponit veritatem esse: ponit enim suam negativam esse veram quam profert; & simile est de eo qui negat hoc principium, contradictionem non esse simul veram. Negans enim hoc dicit negationem, quam ponit, esse veram, oppositam autem affirmationem falsam; & sic non de eodem utrumque verificari. Si igitur id ad cuius remotionem sequitur sua positio, oportet esse semper, ut probatum est, sequitur quod prædictæ propositiones, & omnes quæ ex his sequuntur, sint sempiternæ. Hæc autem propositiones non sunt Deus. Ergo aliquid oportet præter Deum esse æternum. Hæc igitur, & hujusmodi rationes sumi possunt ex parte creaturarum, quod creaturæ fuerunt semper.

CAPUT XXXIV.

Rationes sumptæ ex parte factionis.

Possunt autem sumi aliæ rationes ex parte ipsius factionis ad idem ostendendum.

1. Quod enim ab omnibus communiter dicitur, impossibile est totaliter esse falsum: falsa enim opinio, infirmitas quædam intellectus est, sicut & falsum